

Lujzikalagor története és helynevei

Lujzikalagor (Kalugarpataka, Kalagor, Nagykalagor), románul Luizi Călugăra (Călugăra, Călugăra-Mare) község és plébánia Moldvában, Bákó városától nyugatra, a Szeretbe folyó Bonyha (Bahna) patak völgyében található. Északon a belőle kivált Magurával (Măgura), délen Szarata (Sărata), nyugat felé Larguca (Lărguța) településsel határos. A valamikori kiterjedt erdőségek nagy részét az itt élő lakosság fokozatosan kiirtotta. Keresztülfolyik rajta a Sinka és a Negel – a magyarok által Nevérnek nevezett – patak.

A település első írásos említése föltehetően a 15. század elejéről való, ugyanis 1409. január 28-án Alexandru cel Bun vajda Giurgiu Ungureanu földesúrnak adományozta ezt az akkor *Ungureni* nevű falut, ahol háza volt és szőlőse (Gabor 1996: 165). A település régi neve tehát *Ungureni* volt, de az valószínűleg elpusztult a 17. század során. Nem tudjuk, hogy mikor kapta a Lujzikalagor nevet, aminek eredetéről több elméletet is született. Az egyik szerint a „*lujzi*” lengyel szó (ludzie) jelentése *nép*, s a lengyel papok szerint a „szerzetesek népét” jelentené. A Lahovari-féle földrajzi szótár (Lahovari–Brătianu–Tocilescu 1901 IV.: 180) szerint ezzel a névvel általában az idegen katolikusokat illették, s a „*lujzi*” a szláv szó magyaros formája, amit a román elnevezésnél is átvettek (Gazda L. 2010: 184). Egy 1498-ban, Herlóban Ștefan cel Mare által kiadott adománylevélben a besztercei kolostornak ajándékozott „egy kalagori szőlőst Bákó mellett a *magyarok szőlőségig*”, egy méheskerttel és egy remetekolostorral, ahol egy Teofan nevezetű szerzetes tartózkodott (Bogdan 1913: 127). Ezek az adatok mindenesetre a térség korai magyar lakosságára utalnak. Igazolja ezt, hogy a mai Nagykalagort korábban Ungureniinek nevezték.

A település katolikus és magyar lakói *răzesek* (részesek, szabadparasztok) voltak, és a 16. század második felében a török hadak pusztításai elől a Bákóban élő magyarok is ide húzódtak. Hasonlóképpen a 17. század végének zavaros időszakában is menekültek ide a veszélyeknek kitétt, a Baltikumot a Balkánnal összekötő úgynevezett Nagy Út mentén élő katolikusok. A falu szájhagyományában élnek, vagy legalábbis ismertek olyan számok, hogy a falu az 1600-as évek második felében keletkezett, más vélekedések szerint 1630-ban már ott laktak. (Csernik 1992.) Francantonio Renzi 1691. február 19-én keltezett jelentésében megállapította, hogy Bákóban csak néhány család maradt, 30 család pedig „a Bákó vidéki szőlősökben húzta meg magát” (Gabor 1996: 166). Első magyar lakóihoz a 18. században további erdélyi menekültek érkeztek és más falvakból elbujdosottak is idetelepedtek (Gabor 1996: 166). Lujzikalagor magyar népssége tehát tehát nem egyszerre, hanem eltérő időkből, különböző történelmi események során került mai lakóhelyére.

A 18. században már *Kalugarként* említik a források, 1743-ban pedig *Kalugor Patakaként* olvashatunk róla. Ioan Hrizostomul Dejoannis 1762. április 9-én a következőképpen írta le Kalugorpatakát: erdő közepén települt falu, 34 ház és 204

hívó. A templomot az Istenanya tiszteletére szentelték. Január 20-án a szent liturgiát magyar módon énekelték az összes asszonnal és lánnal együtt. A templom melletti fatoronyban körülbelül 100 kilogramm súlyú harang volt, körös-körül pedig 300 méteres körzetben a holtak sírhalmai és fakeresztek álltak. (Gabor 1996: 167.) A korábbról itt élő magyarokhoz később erdélyi menekültek csatlakoztak: „Lakói részben régtől ottlakók, részben a székelységből oda nem rég futamodtak” – írja jelentésében Zöld Péter (Zöld 1783). Nyelvjárása székelyes, ezért észrevehetően különbözik a déli mezőségi jellegű moldvai magyar nyelvjárástól. De ezek a székelyek valószínűleg nem közvetlenül, vagy legalábbis nem mindnyájan a madéfalvi veszedelmet követően költöztek a községbe, bár magyar népességét csak a 18. század közepétől említik a statisztikák. A Madéfalvát követő évtizedekben érkezettek, például a lézpediek nem is tartják őket székelyeknek, hanem *csángók*-nak mondják a *kalugári magyarokat*. (Domokos 1987: 226.) A családok nevei között pedig olyanokat találunk a régi lajstromokban, mint Făcău~*Fakó*, Colța~*Kolca*, Ianaș~*János*, Varga, Chereghiș~*Kerekes*, Boltoș, Gabor, Sabău~*Szabó*, Giungiuș vagy Ghiunghiuș~*Gyöngyös*, Sascău~*Szászka*, Pal, Tămaș~*Tamás*, Sarca~*Szarka*, Noghi~*Nagy*, Fazecaș~*Fazekas*, Horvat, Pogan, Calauz, Miclăuș~*Miklós*, Rața~*Rác*, Veriș~*Veres*, Farcaș~*Farkas*.

Lujzikalagorban az egyházi liturgia nyelve a 18–19. században „magyar és oláh” volt. A 19. században birtokosai kalugyerek, valamint Pruncul és Rosset bojárók. 1300 katolikus lakója „eredeti csángó, akik magyarul tudnak” – írja Jerney János, majd így folytatja:

„Ekkor világosítanak fel a’ kalugyeriak szomorú állapotukról. Szerintök hajdan Bákóval és leebb a’ Szeretmentin messzeterjedő földek tették határukat, a’ dúlásokkal teli nyugtalan időkben üték sátorukat Kalugyerpataka mellé. Birtokuk szabad rezes föld vala mind a’ későbbi időkg, midőn a’ szomszéd birtokos boer Prunkul nevű rövid uton ’s kellő kihallgatás nélkül elpörlé; – ’s ámbár jogaikat biztosító régi régi vajdai oklevelekkel is bírának, örökségtől megfosztva jobbagyi sorsra jutottak, a’ boer’ önkényű zsarolásának kitéve. Midőn illy eljárásnak lehetetlenségét vetém ellen, ’s azzal viszonzám, hogy birtokukat a’ vajdai oklevél’ fejedelemnéli előmutatása mellett ismét visszanyerhetnék: azon ellenvetést tevék, hogy régi oklevelük a’ jasszii misio’ levéltárában tétetvén le, azt onnan többé vissza nem nyerhetik; midőn pedig e’ részben a’ vajdához Jassziba mentek, mint lázítók efogatván a’ sorompónál, kérelmüket annak elejibe nem vihették. [...] Aggasztó helyzetükben családonként hagyják el bús lakaikat, ’s más boerok birtokába menekülve keresnek jobb sorsot.” (Jerney 1851: 122.)

1844. július 14-én kelt, Döbrentei Gábornak küldött levelében Petrás Incze János klézsei plébános is megemlékezik erről a gyalázatos állapotról, azt írván, hogy

„Kalugerrül és a kalugeriek bukott ügyérül hűtelenség bűnöss szennye nélkül még tudakozódni sem lehet, ügyök s dolgaikról beszélgetni valóságos polgári s hazafi bűné vált, nyomatásuk pedig nem könnyebbül. Okleveleik s irományaikról mellyeket Jászvasárral csakugyan elé kerítettek, magok sem mernek szólnani, átallyában őket az egyetnemértés tette illy nyomorultakká, ügyök felvétele folytatása és kivételéhez sem reményük, sem elméjük, sem tehetségük nincs, kikrül illy szomorú példabeszédet forgat a haza őket ismerő környéke: semmit érő, mint a kalugeriek.” (Domokos 1979: 1432.)

Petrás Incze János keserű szavaiból sejthetjük, hogy a kalagoriak érdekeiket nem egységesen képviselték, ellenfeleiknek sikerült éket verni soraik közé.

A falu fölötti dombon lévő kápolna 1698-ban épülhetett, a 18–19. században pünkösdi búcsújáró helyként említik. Lujzikalagornak az idők folyamán több temploma is volt, a Disznóhegyen lévő 1741-ben épült, de elképzelhető, hogy már korábban is volt itt templomuk, hiszen írásos emléken már a 17. század végén szerepel a település, mint a bákói püspökség leányegyháza. Ez az 1741-ben említett, fából készült épület szalmafödélű volt, mellette harangláb állott. Búcsúját Szűz Mária születése napján, szeptember 8-án tartották. A plébánia megalakulása előtt, a helyi emlékezet szerint más parókiákról jártak ide havonként papok, hogy misézzenek latinul, a prédikációt pedig csak románul mondták, de ha pap nem ért ide, akkor a kántor mondta az olvasót magyarul. (Dírviaru 1992.) 1745-ben már plébániaközpont volt, 42 katolikus családdal (Gabor 1996: 166). A Lujzi nevű településrészen épült templomról ugyancsak vannak adatok egy 1698-ban, Szent András tiszteletére emelt szentegyházról, ez lett volna a moldvaiak leghíresebb búcsújáró helye (Gazda L. 2010: 188). Ezt követően 1843-ban emeltek egy fatemplomot az előző romjain (ugyancsak Szent András nevére), de ez is leégett, ezért 1864-ben kőtemplom készült, amit 1941-ben lebontottak és fölépítették a jelenlegit, a Szent Kereszt felmagasztalásának tiszteletére. Akkoriban ez volt Moldva legnagyobb katolikus temploma: 55 m hosszú, 25 m. széles és 54 m. magas. Tornyában négy harang közül kettő magyar feliratú: „AZ ÉLŐKÖT ELHÍVOM AZ HOLTAKOT ELSIRATOM LUZI KALUGERBEN KOZAK ANDRÁS 1882” és „ISTEN DICSŐSÉGJRE LEGELEN 1903 ÖNTÖTTE AGAL GRIMEX” (Csoma 2004: 9). A forrásokból nem derül ki egyértelműen, hogy a településen mikor hány templom szolgált. Ugyanis a falu (egy vagy két) templomán kívül még van a két temetőben is egy-egy kápolna, továbbá a nyugati részen 3 dombon 3 kápolna, valamint egy apácamonostor kápolnája. A települést környező három dombtetőn épült kápolna „vigyázza” a tájat. A *Kálvária-dombon* állót 1814-ben építették és a *Kereszt Útja* van itt berendezve; a másik a *Bérc tején* álló a *Hősök kápolnája* (1927); a harmadikat pedig a *Sziniszló „hegyén” Keresztelő Szent János születésének tiszteletére* emelték 1935-ben. (Gazda L. 2010: 184.) Van továbbá egy *Szent Andrásra szentelt monostor*, egy *Assisi Szent Ferenc kolostor* és az apácák *Szent József Háza* (Coşa 2007: 125–131).

Lujzikalagor a 17. században Bákó filiája volt, de már 1738-ban plébániai rangra emelkedett. 1781-ben tizenkét filiája: *Barát, Alsó-Marsinén, Fund Fontinel*,

Blegyest, Kömpén, Tázló, Furmosa, Szalonc, János-völgye, Ungurén, Plubok, Bákó (Zöld 2002: 55). Plébánosai a 18. század közepén: Oian Frontali, Gabrielle Mazziotti, Carol Gatinara, 1807-ben Iosif Berardi, 1814-ben Domenico Brocani – aki tisztességes módon megtanulta hívei magyar nyelvét –, 1838-ban Magrina Ferenc, 1840-ban Antonius Accardo, 1851-ben Antonius Catalano, vagyis egyetlen magyar sem volt köztük. Végre 1863-ben Filusztek Mihály került a parókiára, s itt is volt 1868-ig, később Carbonelli Vincenzo, 1923-tól 1947-ig a rosszemlékű Iosif Petru Pal, 1996–1999-ig Maximilian Pal, 1999-ben Eugen Blăjuț, 2004-ben Mihai Dămoc, 2005-től Anton Lucaci következett. (Despinescu 2009.)

Az 1924–25-ös évben kezdett működni Lujzikalagorban a román nyelvű felsőfokú ferences szeminárium, és 1932-ben ideköltözött *Halasfalváról* (Hălăucești) a filozófiai és teológiai kurzus is, ami itt tevékenykedett 1948-ig. 1923 és 1948 között román nyelvű kántoriskola is működött itt. 1924 és 1926 között Iosif Petru Pal, a „román érzelmű ferences papok főnöke” több termet építettek a plébániához, s háromszintesre alakította az általa alapított Szent Bonaventur Teológiai Szemináriuma számára. Iosif Petru Pál nevéhez kötődik a moldvai csángómagyarok román eredete rögeszméjének terjesztése. Ez a fikció vezetett oda, hogy az 1881-ben Moldva apostoli vizitatorává kinevezett Iosif Camill pásztorlevelében megparancsolja azt a képtelenséget, „hogy a plébániák templonaiban a pápai enciklikában előírt imádságok semmi más nyelven nem mondhatók, csak románul...” (Pal 1942: 187.) Amikor a 20. század elején Lujzikalagor lakói mégis „bátorkodtak” kérni, hogy engedélyezzék számukra a magyar nyelvű vallásgyakorlatot, az akkor már püspök – Nicolae Iosif Camilli – pásztorlevelében egyebek között a következőket válaszolta:

„1915. május 6-án néhány öntudatlan lujzikalagori fellebbezőnek válaszolva, akik azt kérték, hogy templomaikban magyarul énekeljenek és prédikáljanak így válaszolt: a panaszosoknak tudniuk kellene, hogy Romániában a román nép nyelve a román és nem is lehet más. Tehát átkot követne el saját nemzete ellen az a román állampolgár, aki azt követelné, hogy saját országában egy idegen nyelvet beszéljenek, például a magyart. Kérdem én Lujzikalagor lakóit, azokat, akik »nem keveredtek más nemzetekkel«, akiknek ebben az országban megadatott minden állampolgári és politikai jog (!), mondják meg nekem, magyarok ők, vagy románok? Mert ha magyarok, menjenek Magyarországra, ahol a magyar nyelvet beszélik, de ha románok, ahogy valójában azok, akkor szégyelljék magukat, hogy nem ismerik hazájuk nyelvét, bizonyíték erre a levél is, amelyet szintén románul írnak.” (Pal 1942: 187.)

Vajon mit mondott volna ez a Camilli püspök, ha Erdélyből hasonló korlátolt-sággal küldték volna templomaikból „haza” ott élő román híveket, s tiltották volna meg számukra, hogy anyanyelvüket használják saját egyházukban? – teszi fel a kérdést könyvében Gazda László (Gazda L. 2010: 191). A püspök úr tehát saját országát becsmérli azzal, hogy beismeri: Romániában nincs szabad nyelvhasználat és vallás-

gyakorlat. Sajnos ez a valamennyi moldvai csángó falura jellemző hátrányos nyelvi megkülönböztetés azóta sem változott.

Az egyházi állapotokra mi sem jellemzőbb, mint Veress Sándor folklorista 1930-ból való naplója, aki augusztus 5-én, egy keddi napon feljegyezte Kalagorban, hogy a bíró

„nem tud a falujukban olyanról, aki tudna énekelni, még a lányok sem, mert nincs hol gyakorolják (!), mivel a paterük tiltja, hogy a guzsalyasban összeverődjenek. Aztán ha tudna is valakit, az se merne magyar éneket dalolni, mert ha megtudja a pap, vasárnap kiprédikálja a templomban (!), hiszen ha bírná, azt is tiltaná, hogy magyarul beszéljenek. [...] „Így aztán – írja a jeles népzene gyűjtő – a legkevesebb kilátásom volt arra nézve, hogy Kalugyerben valamit találok, hiszen a nép bigottságában úgy fél a papjától, mint a tűztől...” (Veress 1989: 316.)

A moldvai renegát papok magyarellenessége ördögi módon elegyedett az erkölcsök védelmével, igyekeztek is összemosni a kétféle tevékenységet. Ilyés Sándor a megesett lány büntetőritusairól szóló írásában például a Moldva szerte ismert egyházi fenyítés lujzikalagori alkalmazásáról azt olvashajuk, hogy a megesett lánynak vasárnap „Szent Mihály fekete keresztjét” kellett tartania.

„Régen, mikor megvolt babecskája, akkor a templomba tartott egy keresztet, egy feteke keresztet. Akkor aztán a pap elvitte, megszentelte, s akkor a tras pedeapsa [kitöltötte a büntetését]. De most nem. [...] Egy vasárnap. Tartotta a keresztet, s akkor kidezlegálták [feloldozták] a vétektől. Ő megbánta a bűnjit, s akkor az isten eljertálta [megbocsájtotta].” (Ilyés S. 2003: 91.)

Lujzikalagor lakossága 1744-ben 500 fő, 1762-ben 204 fő (Despinescu 2009: 544–551), 1776-ben 290 fő; 1800-ban 2347 fő,²⁰ 1830-ban 1423 fő, 1842-ben 1878 fő, akikből 1902 volt a magyar és 76 a román nemzetiségű. A 19. század végén 502 ház volt a faluban, 492 családdal. Az 1878 lakosból 76-an románnak, 1802-en (96%) magyarnak tartották magukat. (Lahovari–Brătianu–Tocilescu 1901 IV.: 180.) Az 1930. évi népszámláláskor: 1879 fő volt Lujzikalagor összes lakója, akikből 1800 fő (95,8%) a magyar, a többi román (Manuilă 1938: 536). 1992-ben 5277 személyt számoltak össze, ebből a magyar nyelvet ismerte 4700 fő (Tánczos 1999: 18). 1996-ban 5227, 1998-ban 6041, 2009-ben 4590 volt Lujzikalagor összes lakosának száma (Tánczos 2011: 65). A 2002. évi népszámlálás szerint 4790 lakosa volt, akikből 6,8% „ismeretlen” (!) etnikumhoz tartozott. A lakosok 91,3%-a volt római katolikus. 2011-ben a lakosság száma már csak 3553 fő. Ez a nagyarányú ingadozás föltehetően arra vezethető vissza, hogy a népszámláláskor a belföldön és külföldön dolgozó

20 Valószínűleg az 1764. évi madéfalvi vérfürdő nyomán indult menekülthullám másod- vagy harmadlagos migrációjával érkező bujdosói szaporítottak fel a település lélekszámát, akik közül aztán sokan továbbmentek.

vendégmunkások létszámát milyen módon és mértékben vették figyelembe, továbbá, hogy a község mely része és mikor önállósult, illetve mikor kapcsolták közigazgatásilag valamelyik szomszéd településhez. Egy 1985-ben készült statisztika (Gabor 1996) szerint 1975 és 1985 között évente 50–60-an jártak el munkára Lujzikalagorból Erdély, Havasalföld és Moldva különböző munkahelyeire, ami a lakosságának alig 1%-át tette ki. Egy későbbi fölmérés szerint 2007-ben már 1187 személy és 128 család szóródott szét a faluból vendégmunkásként, ami az összes lakosság 25%-át jelenti, de a munkaképes népességnek több mint a felét is kitehette. A legtöbben Olaszországban és Magyarországon találtak munkát és kenyeret. (Despinescu 2009: 549–551.)

Tánczos Vilmos igen alapos nyelvismereti felmérésének eredményeként Lujzikalagarról a következő képet alkothatjuk: 1996-ban az összes lakos (5227 fő) 99,4%-a (5198 fő) volt római katolikus. A katolikusok 90%-a (4700 fő) beszélt magyarul, mégpedig anyanyelveként, s csak mintegy 10%-ának (498 fő) volt passzív a magyar nyelvismerete, illetve nem beszélt, csak értett magyarul. 2009-re, tehát tizenhárom esztendő alatt a lakosság száma több mint 10%-kal, 4590 főre csökkent. A római katolikusok száma is 4527-re mérséklődött s a magyarul értők aránya 71%-ra (3247 fő), a magyarul beszélők aránya pedig 55%-ra (2502 fő) zuhant. A magyar nyelv ismerete tekintetében azonban igen jelentősek az eltérések a különböző korcsoportok szerint. A 10 évesnél fiatalabb gyermekek közül kevesen beszélnek apáik és anyáik anyanyelvét, de a 10-14 évesek fele már érti a beszédjüket. A 15 és 29 év közötti korosztály három, nagyjából egyforma csoportra oszlik: harmaduk második nyelvként használja, harmadukra a passzív nyelvtudás jellemző, egyharmaduk pedig se nem használja, se nem érti szülei anyanyelvét. A 30 és 44 év közötti korosztály harmada anyanyelvként beszéli a magyart, harmaduk második nyelvként, harmaduk pedig passzív nyelvtudásként él vele, vagyis csak érti. Így megállapíthatjuk, hogy a 45 éven felüliek anyanyelvként használják a magyart, ők a fiatalabb középnemzedék harmadával együtt is csak a katolikus lakosság 42%-át teszik ki. Azokkal együtt is, akik „második nyelvként” a magyart beszélnek (55%), alig haladják meg a katolikus lakosság felét. Az utóbbi 13 esztendőben tehát csaknem felére csökkent a magyar nyelvet (is) használók száma Lujzikalagorban. (Tánczos 2011: 65.) Ha mármost feltesszük a kérdést, hogy a legutóbbi tíz esztendőben miként alakult, alakulhatott Lujzikalagor község katolikus lakói körében a magyar nyelv helyzete, elképzelhető, hogy bizonyos mértékben növekedhetett a magyar nyelvet használók aránya, hiszen a Nyugat-Európába irányuló munkaerő kiáramlás főként a fiatal és az ifjabb középkorú rétegeket érintette, aminek következtében növekedhetett az idősebb, a magyar nyelvet inkább használók aránya. Ez azonban nem ad okot semmiféle reményre, hiszen a fiatalok külföldön született gyermekei odakint már nem a lujzikalagori közösséget gyarapítják.

1844-ben már volt magyar iskola Lujzikalagorban, bár hivatalosan „vegyes”-nek nevezték, ide akkor 13 fiú járt. A román iskolát csak 1886-ban – más forrás szerint 1864-ben – hozták létre. Hogy meddig és milyen körülmények között működött a

magyar nyelvű oktatás, arra vonatkozóan nincsenek adataink, de az biztos, hogy a 20. században sajnos már csak román nyelven tanulhattak a római katolikus magyar gyermekek, ha elmentek egyáltalában az idegennyelvű, számukra egyáltalában nem vonzó iskolába. 1949/50-ben alapították meg Lujzikalagorban az V–VII. osztályos bennlakásos magyar tannyelvű iskolát az államilag megszüntetett román nyelvű ferences szeminárium épületében. Ősz Erős Péter visszaemlékezése szerint a folyosókon a „Silentium servem serva” [Őrizd a csendet] táblákat leverték, s helyébe a „Trăiască Republica Romînă” [Éljen a Román Népköztársaság] táblát tettek, az osztályukban a Krisztus a Kálvárián képet Petru Groza képére cserélték. (Sylvester 2000: 21.) Az egyik akkori tanár, Sándor Kálmán, 88 éves korában így emlékezett azokra az időkre:

„Bennlakásban laktunk, elég nehéz volt az élet, [...] de fiatalok voltunk. Most például belepusztulnék, ha úgy kellene élni. Az osztálytermek fűtetlenek, gyenge volt a koszt. Észak-Moldvából volt egy csángó asszony, az főzött, mások egy Ferenc családnevű helybéli főzőasszonyra is emlékeznek. A papok általában udvariasak voltak, Danca Carmel volt a vezetőjük, azzal csak románul lehetett beszélni, magyarul nem szólalt meg. Ellenben volt egy másik, egy Simon nevű páter, az tökéletesen tudott magyarul, de mikor a templom küszöbét átlépte, akkor ő is románul prédikált. [...] A tanítványok többsége vidékről került a kalagori iskolába, a helybeli csángó szülők gyermekei a román iskolákat látogatták, mert a szülők a helyi tanítók befolyása alatt voltak. A második tanévtől alkalmat adtak arra, hogy a tantestület [a négy alsó osztályban] magyarórákat tartson a helybeli tanulóknak is. Ezt a Magyar Népi Szövetség vívta ki.” (Sylvester 2000: 152–153.)

Az 1951–1952-es tanévben Lujzikalagorban tantárgyként tanította a magyar nyelvet két tanárnő, összesen 421 tanköteles gyermeknek. Moldvában akkor hét, részben, vagy teljesen magyar nyelvű településen működött magyar nyelvű óvoda, köztük Lujzikalagorban is 60 gyermekkel. (Vincze szerk. 2004. 152.) Gábor Magdolna tanárnő 1951 szeptemberében érkezett „kevéske román tudásával” Erdélyből Lujzikalagorba. Az ezredforduló idején így emlékezett első benyomásaira:

„...apró, szegényes házak, szabadon szaladgáló kutyák, megkötött malacok, fehér gatyás, kieresztett inges, mezítlábas férfiak, sötét színű gyapjúból szőtt katrincás asszonyok, fehér, hímzett ingujjban, gyönyörű, bőrmelényben, mind színes, tarka kendővel bekötött fejjel, mint a gyermeklánycák. Az asszonyok vállán másfél méteres rudat láttam, melynek két görbített végén vízzel telt vedrek voltak, az alatt roskadozva egyensúlyoztak...” (Sylvester 2002.)

A község egyik részének (falujának) Koton-Osebic a neve, itt több román lakott, csak mintegy háromnegyede volt magyar. Az általános iskola első és második

osztályában is magyarul tanítottak, de a harmadiktól már románul folyt a tanítás. *„Keserves dolog volt, a románság mindenféleképpen küzdött ellenünk”* – emlékezett Molnár Magdolna, aki itt lett pedagógus 17 esztendőskorában. *„Nagyon egyedül éreztem magam, mert a csángók az utcán nem mertek magyarul beszélni. Ott-hon velem is magyarul beszélgettek, de a szavak fele román volt, vagy olyan régi magyar szó, amit én nem ismertem.”* (Sylvester 2000: 155.) Ez azért a székely óvónő túlzása, hiszen a 20. század közepén a lujzikalagori csángó asszonyok túlnyomó része nem is tudott románul. Erről közli emlékeit Vornicu Cristinel Lujzikalagorból való, Csíkszeredán tanuló diák a *Moldvai Magyarság* folyóirat pályázatán díjnyertes dolgozatában:

„Nagyanyámat, amíg élt, sohasem hallottam románul beszélni, mivel nem tudott. Egy meleg nyári napon, mikor játszottam az udvarukon, megjelent a kapuban egy cigány, aki különböző kazánokkal járt és kérdezte nagyanyámat, nem volna-e szüksége valamire? Nagyanyám nem tudott értekezni a cigánnyal, nem tudott neki románul megfelelni. Végül nagyapám jött ki a házból és nagyanyám kérte: »Péter, nézze meg, mit akar ez a cigány, mert én semmit sem értek.« Nagyapám tudott valamennyit románul, mivel többet járt a városban.” (Vornicu 2007.)

Az odahelyezett fiatal erdélyi pedagógusok között sok előítélet keringett, amit aztán a mindennapi élet tapasztalatai vagy megerősítettek, vagy megcáfoltak. Déginé Égető Ilona elmondta Sylvester Lajosnak, hogy mikor Lujzikalagorba került, *„sok mindent mondtak, ami nem valóság. Esténként házról házra jártam, néztem, hogy fejnek. Mert azt mondták, hogy a pendelyen keresztül fejk az edénybe a tejet. Egy szó sem igaz belőle. Valamikor fejhettek így, de akkor vásznon át szűrték. Szépen varrtak, hímeztek.”* (Sylvester 2000: 169.) A székelykeresztúri Zsigmond Gábor is tanított Lujzikalagorban, nyugdíjas idejéből visszatekintve rezignáltan mondta: *„ha megmaradnak ezek az iskolák, akkor sokkal több gyermek szerezhetett volna magasabb képesítést”* (Sylvester 2000: 172).

Román nyelvű óvoda már 1904-ben épült a faluban, 1948 és 1955 között azonban magyar tannyelvű óvoda is létesült. Hétosztályos iskolája volt, 1954–1955-ben bennlakás is működött, a román tannyelvű tagozaton pedig tantárgyként tanították a magyart. A következő évben azonban már kezdték kitiltani a magyar nyelvet az iskolából, és az oktatás kizárólag román nyelven történt. A csángó családokban hagyományosan sok gyermekszám a lakosság erőteljes elvándorlása – a kollektivizálás miatt Bákóba költözése – miatt valamelyest már ekkor is csökkenőben volt, de 1993-ban még mindig 17 család nevelt több mint 12 gyermeket, és ezer fölött volt a tankötelesek száma. Az ekkor Lujzikalagorban járt magyar nagykövetségi küldöttséget fogadó helybéli értelmiségiek közül senki sem szólalt meg magyarul, s a vendégeket úgy tájékoztatták, hogy a helyi lakosok valami érthetetlen keveréknyelvet beszélnek, „amelyben állítólag még magyar eredetű szavak is vannak”, de a munkatársaik ott helyben meggyőződhetek róla, hogy a kalagoriak „nagyon is érthető és

szép magyar nyelven beszélnek. Beszédük igen archaikus tájdialektusnak tekinthető, mint Magyarország vagy Erdély bármely más tájszólása.”²¹

A moldvai magyarok számára kedvező változásokat ígérő 1990-es év szeptember 9-én a lujzikalagori Csernik Mária 17, különböző településekről való csángó szülővel kiutazott Csíkszeredára a József Attila Általános Iskolába, hogy megnézzék, hová is kerülnek majd ide jelentkezett gyermekeik. Szegény igazgatónő, Borbáth Erzsébet akkor még nem tudott semmiről – a megyei tanfelügyelőség alighanem elfelejtette értesíteni őt az – akkor még Sepsiszentgyörgy központtal működő – Moldvai Csángó Szövetség kezdeményezéséről. De a szeredaiak becsületére legyen mondván, néhány nap alatt megteremtették a tanulni vágyó csángó diákok befogadásának feltételeit. A hamarosan megérkező csángócskák között négyen voltak Lujzikalagorból. Név szerint *Csernik József* (Iosif Cernic, a Márton Áron Gimnáziumban érettségizett, majd Budapesten végezte a Közgazdasági Egyetemet, ma egy bákói cég kereskedelmi igazgatója), *Farcádi Lucia* (Farțade Lucica Csíkszeredában érettségizett, kiment Olaszországba, majd családotól visszaköltözött Lujzikalagorba, s ott biofarmot működtet), *Gábor Felicia* (Gabor Felicia a csíkszeredai Márton Áron gimnáziumban érettségizett, majd Budapesten és Szegeden Tanárképző Főiskolát végzett, könyvei jelennek meg), *Horvát Mónika* (Monica Horvat) tanárképzőbe ment Székelyudvarhelyre, majd Bákóban folytatta tanulmányait, Lujzikalagorban, román iskolában tanított, aztán Olaszországban tanult, s ott szaknővérként dolgozik.²²

2000 után a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége Lujzikalagorban is megkísérelte, hogy a Romániában „érvényes törvények” lehetőségében bízva megvalósítsák a fakultatív anyanyelvi oktatást. Az idézőjel jelzi, hogy ezek a törvények a moldvai magyarok körében valójában nem érvényesültek automatikusan. Kemény harcot kellett vívniuk a szülőknél és a tanároknál is, mert Lujzikalagorban is igen erősen ellenálltak saját országuk törvényeinek a magyar nyelvű oktatást ellenző egyházi és világi szervek. De végül, ha felemás módon is, megindulhatott a magyar nyelv oktatása. Azóta több magyar tanár váltotta egymást, de leghosszabb ideje a tusnádi születésű *Petres László* tanár úr tartja a frontot. 2010-ben került Lujzikalagorba, az első évben a már régebben Moldvában tanító, ugyancsak székelyföldi *Szász Csillával* együtt tanított, László a nagyobb gyermekeket, Csilla a kisebbeket. 2012-ben a Romániai Magyar Pedagógusszövetség átvette a Moldvában magyar nyelvet oktató tanárok adminisztrálását, de néhány tanár továbbra is a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége keretében dolgozott tovább, amiből nehezen feloldható és mindkét felet megviselő feszültségek keletkeztek, amit a két félhez tartozó pedagógusok eltérő módon éltek meg. 2018-ban az MCSMSZ ismét átvette a moldvai magyar nyelvű oktatás különböző formáinak – iskolán belüli és kívüli, tanrenden belüli és kívüli – szervezését, s Petres Lászlót ismét ők al-

21 Martin Ferenc nagykövét jelentése a moldvai csángók helyzetéről, 1973. (Vincze szerk. 2004.: 364–369.)

22 Az adatokat Gábor Feliciának köszönöm.

kalmazták. De különböző lehetőségeket felhasználva addig is dolgozott az oktatás és a közművelődés többféle területén, mégpedig nem csak Kalagorban, hanem a szomszédos Largucában is egy eltávozott tanítónót helyettesítve, valamint átjárt Szászkutra is az ottani magyarok kérésére. Közben nemcsak a munkaadó szervezetekkel kellett küszködnie, hanem a helyi katolikus egyház képviselőivel is, akik igyekeztek akadályozni a csángómagyarok anyanyelvi oktatását. A tanítás mellett búcsúkra járt diákjaival és szüleikkal s eközben igyekezett beépülni, belesimulni a közösségükbe. Különböző gyermektáborokat szervezett főleg a Székelyföldre, szociális munkásként osztotta a rászoruló családoknak a különböző szervezetek által hozott, vagy küldött adományokat. Igyekezett továbbá meggyökereztetni a falusi turizmust Kalagorban, ami sok utánajárással, fogadó családok beszerzésével járt, amíg aztán vírusjárvány zátonyra nem futtatta – egyelőre – a kezdeményezést. Tájházat is próbált létrehozni, ehhez számos tárgyi anyagot gyűjtött össze vásárlással és ajándékként, de az erre a célra kiválasztott házat a tulajdonos elbontotta, ezért még nem valósulhatott meg ez a szép terv. De a meglévő anyagból kiállításokat szervezett Petres tanár úr, legutóbb a Balaton-felvidéken. A Moldvai Csángómagyarok Szövetségének keretében többszáz fiatal megmozgató Szeret-kupát szerveztek, részt vett diákjaival a Baka András nevét viselő csángó mesemondó találkozókra és a Csengő Vers című kulturális rendezvényekre. Mint maga írja, ezek „egyike sem verseny, mindegyik *találkozó*”, ahol nemcsak egymással találkozhatnak, de kultúrájuk értékességével is szembesülhetnek a fiatalok. „Mindegyik esemény közösségre épül, ami nemcsak gyermekeket képes megszólítani”. Az utóbbi években egyre tevékenyebben bekapcsolódott a *Moldvai Magyarság* című, újabban negyedéves folyóirat munkálataiba, 2020-ban pedig szinte teljesen átvette a szerkesztését, aminek során jól hasznosíthatja az elmúlt tíz esztendő alatt Moldvában szerzett ismereteit.

Az 1992. évi népszámláláskor hivatalosan az 5277 lakosból és 5198 katolikusból csak 27-et jegyeztek be „csángó”-ként, „magyar”-ként pedig mindössze egy főt. A 2002. évi „népszámláskor” 4590 főből mindössze ötöt írtak be magyarnak. (Gazda L. 2010: 190.) „A családneveket is románosította az egyház és a közigazgatás: az *Illyésből* Iliést, *Palkóból* Palcăut, *Ignácból* Ignatot, *Szabóból* Sabăut, *Gáborból* Gábort, *Zsigmondból* Jicmont, *Kósából* Coșat csináltak. „Ugyanígy járt az én családnevem is, ami – ahogy az öregektől hallottam – *Bíró* volt, s amit hordok az egy román név [vornic ua., rom.], amit adtak.” (Vornicu 2006 2.: 24.) A felületesen tájékozódó ember akár el is hiheti a hamisított statisztikákat, melyek szerint Lujzikalagorban öt személy tartja magát magyarnak. A magyar identitás tehát mélyre, nagyon mélyre húzódtott a falu közösségében, amint az Vornicu Cristinel visszaemlékezéséből kiderül:

„Az egyik este szentmisén vettem részt, a padban ültem és a hátam mögött egy idős, 70-75 év körüli ember ült. Először nem figyeltem fel rá, ám valami arra készítetett, hogy hallgassam, mit mond az idős személy. A szentmise alatt imádkozott, de nem akárhogy, hanem magyarul, vagyis a magyar

imádságokat szavalta. Nem jött, hogy higgyem, ezért jobban és több ideig kellett figyeljem és tényleg meggyőződtem arról, hogy magyarul imádkozik, habár a mise románul folyt. Tehát egy moldvai személy, aki biztosan nem tanult magyar iskolában, 2004-ben még mindig olyan nyelven imádkozik, amit csak a szüleitől tanulhatott.” (Vornicu 2006 2.: 25.)

Lujzikalagor gazdasági-társadalmi helyzetét alapvetően meghatározza, hogy mintegy 6 km-re fekszik a megyeszékhelytől, Bákó városától. Ez a körülmény lehetővé tette, hogy kibontakoztathassa városellátó szerepét, amire kínálkozott is korábbi szabadparaszti múltja. A szegényebb kalagori asszonyok, lányok gyalogosan, vállukra vetett hordórúdra (*karamiszla*) akasztva vitték a tejet és a tejterméket a bákói piacra és a háztartásokhoz. (Kós 1976: 164.) Ugyanis amikor a birtokos bojárok valamilyen sötét csellel megfosztották őket kiváltságaiktól, a kalagori magyarok minden erőfeszítése arra irányult, hogy visszavásárolhassák földjeiket. Ehhez pedig a közeli város lakosságának nagyobbik részét kitevő zsidók fizetőképes kereslete jó lehetőséget nyújtott. Olyannyira, hogy sokszor maguktól és gyermekeik szájától vonták el a piacra szánt falatot. Idős emberek visszaemlékezései szerint a kollektív előtt, tehát az 1950-es években és korábban *„hétfőtől szombatig nem ettek tejet, vitték a városba. Volt, hogy egy takaróval takarták le a tehenet, mikor fejték, hogy ne lássák a gyermekek és ne szakadjon meg a szívük a tejért. A parát azért gyűjtötték, hogy földet vehessenek.”* Amitől aztán a kommunizmus hamarosan megfosztotta őket. (Bővebben lásd Halász 2007: 227.)

Lujzikalagor község határa 23 ezer hektár volt, erdő, mező, legelő együtt. Ez az emberek nevéen volt, mert mikor a bojér árulta a tőlük elcsalt saját földjeiket, megvették úgy, hogy a hiányzó összeget a banktól vettek fel kölcsönbe. *„Mikor az emberek meghallták, hogy a bank ad parát, hogy vegyenek földet, mind odafuttak. Megvették a földet, de nem tudták megfizetni, hanem kellett vigyék a tejet a városba, hogy adják vissza a rátát”* – mesélte Horvát Péter kalagori lakos. Ezt a földéhséget használta ki a román állam, amikor Románia az első világháborúba való hitszegő beugráskor a hadseregében szolgáló katonáknak, testvérgyilkosságra ösztönözve őket földet ígért, amit azonban a moldvai magyarok csak részben kaptak meg. A bojároktól ugyanis csak kevés földet vettek el, azt sem azért, hogy csángómagyaroknak adják. Ezért sok katolikus falu esetében nem a határukban kapták meg a vérük hullatásáért ígért földet, hanem távol, gyakran több száz kilométerre. Ilyen település volt Lujzikalagor is. A történekről Horvát Péter helybeli csobán a következőket mondta el.

„A zelső verekedés után itt nem attak földet a bojárok, de fel lehetett íródni, aki emegy Konstancába, ott adnak 1 hektárt. 1921–22-ben Farcádi János volt a primár, s volt egy tolvaj pap, egy szekulár [világi]. Azt mondta, hogy ne aggyák oda az ötrudakat, s csináljanak házakat itt, igazítsák le a világot [az embereket], s menjenek kolonizáréba [telepesnek]. Amit a bojértól vett volna el az állam a verekedésben harcolóknak, azt eltakarták, s kül-

ték a népet Konstancába. Hogy itt ne keljen kiadni a két hektárt, odakülték tíz hektárra. S így támadt odale Ojtoz. Ötvenegy család ment le. Ott más regint [rendszer] volt, fújta a szél, más az ájer, nem esett. Egy része, mejik bírta megállott, más részük, tizenkilenc család visszajött. Sitt elárultak volt mindent, mások ottmarattak. Azok is nehezen vitték. Itt aztán még árulták a fölgyeiket, én es vettem. Egy darabig erőst tartottak hezzánk, házasultak, jöttek a búcsúra. De most már nem. Összeálltak az ugyancsak innét került Kogalnicseánnal, van parókiájuk. A parókia jó, de ők romlottak. Mikor ottjártam vót egy rokonunknál, az volt a legnagyobb goszpodár [gazda], de a lányok romlottak voltak. A hitet nem tartották, de még magyarul beszéltek.”

Petres László ismeretei szerint az 1960–1970-es évekig mentek a kalagori lányok férjhez Ojtozba és az ojtoziak közül is többen jártak a szeptember 14-i búcsúba Kalagorba.

Lujzikalagorból azonban nemcsak „lefelé”, a Fekete-tenger mellé kerültek csángók, hanem „felfelé” is. Hamarjában kilenc neves személyt vettem számba, akik a magyar művelődés magasabb régióiba kerülve ezt a települést vallhatják szülőfalujuknak. Hiszen ha lélekszámban nem is, szellemi színvonalában érzékelhetően gyarapodott ez a nehéz sorsú település, az utóbbi két-három emberöltő során több értékes embert termelt ki magából a közösség, mint korábban évszázadok alatt. Megemlíthetem az elhunyt *Horváth Antal* kanonokot, akit Gyulafehérváron maga Márton Áron szentelt pappá, s aki csíkszentdomokosi plébánosként saját költségén jelentette meg a kalagori magyarok igaz történetének megismerését szolgáló könyvecskét (Horváth A. 1994); *Salamon József* gyimesbükki plébánost, aki vaskos kötetbe gyűjtve közölte egyházközsége múltjának és jelenének dokumentumait (Salamon 2014) és egyik fő éltetője a fél évszázada Bákó megyébe szakított település római katolikus magyarságának; a Magyarországon élő *Gábor Feliciát*, aki önéletírásának meghatározó soraival nyitogatja olvasói szívét a moldvai csángómagyarok iránt. (Gábor 2008: 91, 143.) Büszkén emlékezhetnek a kalagoriak az ugyancsak elhunyt *Salamon Antalra* Kostelek egykori, valamint *Pál Antalra* Korond és *Palkó Ágostonra* Marosjára, *Varga Jánosra* Csíkszentsimon jelenlegi plébánosára és *Veres Steliánra* a kolozsvári piarista templom segédlelkészére, továbbá a fiatalon elhunyt *Salamon Adriánra*, aki nehéz években volt a Bákóban székelő Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke. És itt kell megemlékezni a magasabb iskolát nem végző, de tehetségben és népük kultúrája iránti elkötelezettségükben mindenképpen kiemelkedő *Gyöngyös Veronáról*, akivel mindössze egyszer találkozhattam, amikor az 1960-as évek vége felé ottjártamkor egy zivataros délután számos gyönyörű régi magyar egyházi éneket énekelt magnetofonomra, amit aztán eljuttattam az MTA Zenetudományi Intézetének archívumába; valamint *Csernik Máriáról*, a csángócskákat 1990-ben Csíkszeredába kísérő, kiváló énekes asszonyról, aki számos rendezvényen mutatta be a hagyományos kalagori értékeket. Mindnyájan azok közül valók, akik úgy léptek ki anya-

nyelvükön még írni-olvasni is alig tudó, magyarságukat talán csak „a szív legmélyebb üregeiben” őrző közösségükből, hogy immár igazi értelmiségként szolgálják – szolgálták – a magyarságot.

Lujzikalagorban napjainkban már teljesen megváltozott állapotokat talál az odalátogató. Úgy is, hogy az ott élő munkaképes lakosság számottevő részének bá-kói üzemekben van a munkahelye, ahová – ha még nem költözött be a városba – naponta ingázik. És úgy is, hogy a keresőképes népesség igen jelentős része Európa nyugati és déli országaiban vendégmunkás. Ebből pedig az következik, hogy a legtöbben családjukat is magukkal vitték, vagy éppen ott alapítottak családot. Az otthon maradt öregek, a nagyszülők gondozzák az unokákat, a földeket, s – ha még vannak – az állatokat. Ez számottevő segítséget jelent a városban (városokban) dolgozó, esetleg élő fiataloknak és lassítja szülőfalujuktól való elszakadásukat. A jól kereső vendégmunkások rendszerint belefogtak egy-egy otthoni ház felépítésébe, amiknek formáján, beosztásán nemhogy a hagyomány, de még a célszerűség sem látszik, legfőlegbb reprezentatív lakodalmak céljából bérbe adva hasznosul. A régi, hagyományosan épített lakóházak felmérése és ismeretanyagának összegyűjtése fontos és időszerű volna. Ezt fogalmazza meg tanulmányában Maier, Radu-Octavian, aki sajnos ennél a fölismerésnél nem jutott sokkal tovább: háromféle házat vett számba a településen: fából, részben vályogból és téglából építettek. (Maier 1994.) Az újonnan épült házakra pedig leginkább a nyugaton ellesett formai elemek jólrosszul alkalmazott utánérzései jellemzőek, de hogy ezekben a házakban hogyan fogják érezni magukat, s főleg hogyan fogják élni, használni a lujzikalagoriak, arról ne is beszéljünk. Mert annak, hogy a városból, vagy Európa távolabbi országaiból valamikor is hazaköltözzenek a településről elszármazottak, egyre kisebb a valószínűsége.

Gábor Felicia Budapesten élve is érzékeli a változásokat és így ír – kissé talán túlozva – a település jelenlegi állapotáról:

„...a faluban alig vannak fiatalok. Mindenki külföldön dolgozik. Itt a faluban már mindent meg lehet vásárolni. Még fodrászat és kozmetika is nyílt. Sőt még internetkávézó és telefonfülke is van, a patakot is csatornázták. A betonút egészen a templomig vezet. Mindenki kiköltözött Olaszországba. A barátaim. Az unokatestvéreim. Otthon a falu olyan, mintha háború lenne. Csak az öregek, betegek és a vigyázásra otthon hagyott unokák vannak. Fiatalok alig. Nem tudnak otthon megélni. Nincs munka. Nincs megélhetési lehetőség. Mindenki elcsángált.” (Gábor 2008: 91, 143.)

*

Lujzikalagor itt közölt helyneveit 1971 és 1998 között, több alkalommal, elsősorban a helyszínen gyűjtöttem. Csak a nyersanyag feldolgozása során jöttem rá, hogy még e viszonylag rövid, alig emberöltőnyi idő alatt is milyen sokat változott ennek a magyar falunk az élete. Az 1970-es évek elején még elevenen élt a kollektivizálás előtti állapotok emléke, amire ma már a legöregebbek is csak halványan emlékez-

nek, sőt a kollektivizálással járó megpróbáltatások és a településszerkezetre, határhazánálra vonatkozó emlékek is rohamosan halványulnak. Jelentős szántóterületek épültek be, településrészek szakadtak le és önállósodtak, újabb és újabb templomok épültek, ha korlátozott mértékben is, de lehetővé vált a magyar nyelv fakultatív oktatása, a falu munkaképes lakosságának jelentős része szétszóródott a nagyvilágban. Ezeknek a folyamatoknak a vizsgálata, rögzítése és következményeinek felismerése fontos szociológiai feladatként áll a magyar sorskérdések iránt fogékony ifjú kutatóink előtt. Az ő munkájukhoz kíván kiindulási alapokkal szolgálni ez a tanulmány.

A településen lakó román anyanyelvű, vagy az egyoldalú iskolai rendszer miatt elődeik anyanyelvét már elhagyó kalagoriak a helynevek gyakran románosított, román hangzású, esetleg ronánra fordított alakját használják, mint ahogy a falu nemrég megjelent monográfiájának megfelelő fejezetében a könyvet összeállító egyházi személyek is a nevek román változatát közlik. (Butnaru 2009.) Érdekes feladat lehetne feltárni és bemutatni ezeknek a fordításoknak, ferdítéseknek, torzulásoknak a technikai jellegzetességeit, miként lesz a *Hegyeskéből* Hedișca vagy Hegeșca, a *Bonyhából* Bahna, *Korhányból* Corhana, *Pap darabjából* Bucata Popii; *Sinkai hegyből* Dealul Șincii, *Martongábor gödréből* Groapa lui Gabor Marton és így tovább. Ez azonban már egy másik tanulmány témája lehetne.

Munkám során, a tanulmány végén felsorolt „adatközlőkön” kívül értékes támogatást kaptam a lujzikalagori születésű *Gábor Felicia* írótól és *Salamon József* atyától, Gyimesbükk plébánosától, valamint *Horváth György* kalagori születésű, Csíkszeredán élő közgazdászról és csíksomortáni születésű feleségétől, továbbá *Salamon Rózsikától*, *Szucsu Mihály* özvegyétől. Ugyancsak hálás vagyok *Petres László* tanár úrnak, aki nemcsak évente 50-60 kalagori magyar gyermeket nevel és tanít az állami oktatás miatt elvesztett anyanyelvükre, ismerteti és szeretteti meg velük hagyományos kultúrájukat, de nekem is sok jó tanácsot adott kéziratom átnézése és javítása során. Valamennyiüknek hálásan köszönöm önzetlen segítségüket.

Lujzikalagor helynevei

Az itt közölt helynevek szócikkeinél igyekeztem követni a szokásos rendet. *Verzálal* írtam a településen használatos alakot, s ha az eltér az irodalmi nyelvtől, utána feltüntettem *antikvával* a köznyelvi alakot. A példamondatot *kurzívval* emeltem ki, de a hangok ejtésénél nem ragaszkodhattam a helyi tájnyelvhez, egyrészt mert olyanoktól is gyűjtöttem, akik azt már nem használják, másrészt pedig mert ehhez nincs elegendő tudásom. Végül a *hol* és a *hová* kérdésekre felelő helyhatározóragos alakot szintén kurzív betűkkel emeltem ki.

Belterületi helynevek

BÉRCI ÚT. A Kotonban, Korhányi út. *Ott es van egy kis kápolna, pünköszdkor tartanak benne misét, a faluból a verekedésben elhaltak emlékére. Bérci úton, Bérci útra.*

BOTOS. A Mária-kép aljánál. *Hol vannak ezek a zistállók, a kollektív istállói. Az 1990-es években még szántó és kollektív telephely volt, azóta belterületi falurész, ahogy jövünk be Bákóból a faluba. Abban van a Szentantal keresztje egy Mária-képpel. Ott a zembereknek hejlik vót, szántóhejlik. Botoson, Botosra.*

COMPOJ KORCSMÁJA. Compoj kocsmája. *Egy Compoj nevezetű emberé vót. Félreeső helyen volt, kevesen látogatták, az kicsit ment. Compoj korcsmájánál, Compoj korcsmájához.*

DEÁKNÁL. Kút volt valamikor, s annak a helyét nevezik így. *Deáknál, Deákhöz.*

DISZNÓHEGY. A falu része, ahol a templom áll és a környéke. Más néven Lujzi. *Erdő volt itt régen, s hol a Malom van, ott feredtek a vaddisznók. Gábor Felicia nagyapja mesélte: „Áz itt Disznóhegy. Régen itt nám vala embernák háza. Itt táli vót disznósajt-fával.²³ S itt sok vaddisznó élt. Mát mikor feredni akartak, csak lámenták a patakba. Dá kívázták. Az emberek kívágták a fákat, ide építkázták, mát nőtt a falu. Ne, az a fa még abból az árdóból való, ami itt vót. Csak ez az egy maradt mág mára. S neccsak ott az iskolánál azt a két nagy tőgyfát, azt én ültáttám a két kazamval. Vótam akkor vaj-e tizánhatáasztándós.” (Gábor 2008: 66.) Disznóhegyen, Disznóhegyre.*

DISZNÓHEGYEN LÚTŰRE. Disznóhegyen lejtőre. *Ha kijövünk a templomból, balkézre, észak felé vezető lútűs út. Lútűn, Lútűre.*

FALU. Tulajdonképpen Nagykalugar neve, tehát falurész. *Mikor a faluból beme gyünk a Patakba. Faluba, Faluba.*

FARCÁDI KERESZTYE. Farcádi keresztje. A Patakban, mikor beme gyünk a Faluba, a buszmegállónál. *Farcádi keresztjénél, Farcádi keresztjéhez.*

FARCÁDI KÚTTYA. Farcádi kútja. A templom mellett lévő kerek kút. *Mikor szentelnek vizet vízkeresztkor, nem még hordóba hoznak vizet. Akkor mennek a kúthoz, felszentelik, s attól vesz a világ. Farcádi háza mellett van az a kút, sakkor mongyák Farcádi kúttya. Farcádi kúttúnál, Farcádi kúttúához.*

FARCÁDIPÉTER KORCSMÁJA. Farcádi Péter kocsmája. Kocsma volt ott s az után nevezik a helyet. *Farcádipéter korcsmájánál, Farcádipéter korcsmájához.*

FŰRÉSZ. Fűrésztelep. *Errefelé csánták, az vágja a deszkát. Fűrésznel, Fűrészhez.*

HÁRMASKERESZT, HÁROMKERESZT. Mikor Ónyest felől, vaj Bákó felől béjucc a faluba, akkor vagy on ott három kereszt, de a komunisztok idején kivették. Csak a hejet nevezik így. Szántó, is volt ott, de inkább házak. Magyarok lakják. *„Ahogy beme gyünk a faluba Bákó felől. Ott van egy autóbuszmegálló.” (Gazda L. 2010: 190.) Háromkeresztnél, Háromkereszthez.*

23 makffa, tölgy.

- HED. Hegy. A falu felső része. A falu hegyen épült, magasabban fekszik, mint Bákó. Mikor a Bákóba települt kalagoriak a falujukról beszélnek, úgy emlegetik, hogy a *Hed*. Képletesen a Bákóban élők mondják, ha Lujzikalagorba mennek: *menünk a Hedre*. „*Jani nem járt a Hedre?*” Vagyis: nem járt otthon a faluban? (Zsíros 1993: 40.) *Há... há... Hedre. Bákóból mikor menc Hedre? Mikor menünk ki a faluba? Heden, Hedre.*
- ISKOLA. Három iskola van a faluban, kettő a Kotonyban (Kotonyi iskola), egy pedig Nagykalugarban (Kalugari iskola). 1995-ben tíz osztályos a kalugari, a két kotonyi 8 osztályos. *Iskolában, Iskolába.*
- KALUGARI ISKOLA. 10 osztályos volt 1995-ben. *Kalugari iskolában, Kalugari iskolába.*
- KALUGER PATAKA. A falun keresztülfolyó patak. Románul a Bahna. Tulber János Petrás Incze Jánosnak írt levelében említi, 1841-ben. (Domokos 1979: 1388.)
- KÁLVÁR. Kálvária. *Kálvárnál, Kálvárhoz.*
- KATONY. Lásd: *Koton, Kotony.*
- KÁLVÁRIA. KÁLVÁRIÁK. A falu része (Gazda L. 2010: 190), egy kivezető utca. Ott van egy kápolna. *Pünkösdben van a búcsúja.* Lásd még: *Kálvár.*
- KÁLVÁRI ÚTTYA. Nagykalagorban. *Kálvári úttjánál, Kálvári úttýához.*
- KISKALAGOR – falurész (Gazda L. 2010: 190). *Kiskalagorban, Kiskalagorba.*
- KORHÁN, KORHÁNY. A falu része, egy nagy utca, északnyugatra. *Korhánban, Korhánba.*
- KORHÁNY ÚTTYA. Korhány útja. A Kotonyban megy ki a mezőre. *Korhány úttýán, Korhány úttýára.*
- KOTON, KOTONY. Falurész, és határrész, a román 'catun' [házcsoport] szóból, románul Osebicnek nevezték (Gazda L. 2010: 190). „*Mondják Lujzikalugar, de a Pataktól erre Koton. Külön esordájuk volt Nagykalagarban. Revolúció [1989] után építettek ott egy templomot, fából. S körülötte van egy temető is. A temetőn felül építettek most egy vízházat. Kotonnak van két úttya. Sok ferár volt itt, vasverő [kovács]. Kellott legyék huszonkettő, huszonöt. Mikor azok elkezték, mint a harangok, úgy harangoztak. Aztán onnétől bėjött kettő-három, ide jöttek egy mőhelybe. Ott nagy dolog volt, mikor faktor [postás] voltam s mentem hezza prin csincssecs [ötvenben]; Badeanco, potcoava din spate Badeanco, potcoava din fata!* [Bátyám, hátsó patkó, Battyám, első patkó!] *Leszedte a lóról, megpatkolta. Badea adu-mi scrisioare [aztán jöttek az írások]. Aztán tudja mit adtam neki többnyire? Jöttek ziarok [újságok], akkora zölvel. Egy-egy öl ziárt. Vittem a primeriéhez [előjáróságához]. Most nem még születnek olyan mesterek, mint voltak ők.* Volt ott egy régi kápolna. Oda csináltak most egy új templomot és új temetőt. *Kotonyban, Kotonyba.*
- KOTONYI ISKOLA. Nyolc osztályos iskola volt 1995-ben. *Kotonyi iskolában, Kotonyi iskolába.*
- LUJZI. Házcsoport (catun), Lujzikalagor része, más néven Disznóhegy. *Lujziban, Lujziba.*
- LÚTŰ. A Korhány mellett, az Osebic alatt. Falurész. *Lűtű felé, Lűtűre; Lűtűn.*

- MAGYARISKOLA.** 1951-ben nyíltott ott, ahol a parókia van most. *Bodnár volt a direktor, s egy Éva nevezetű. Magyariskolánál, Magyariskolához.*
- MALOM.** A Disznóhegyen. *Egy Nátán nevű zsidójé volt. Ez volt a faluban az előbb-szöri malom. Motor hajtotta, volt egy nagy pisztonja [dugattyúja]. Az úgy járt, mint a szondáknál: klang, klang, klang... Vízmalom itt nem volt. Nátán elpusztult, aztán elvette a malmot Dankuc Antal. Ő csinált vót három malmot. De odaatta egy segítőnek, s az tönkretette. Dankuc kezdte csinálni a cserepet, s inkább ment a csereppel. Fehér cserep volt. Maradt csak két malma, s mikor eljött a kollektivizáré, az elvette mindet. Árammal dolgozott a malom. Ott van egy híd is. Malomnál, Malomho.*
- MALOMHÍGGYA.** A Malomnál lévő híd, más néven: *Híd. Ott van a Malom, s patakon át van egy híd. Malomhíggyanál, Malomhíggýáho.*
- MANELE.** Lásd: *Monále.*
- MANLEA PATAK.** Pál Györgyék csorgójától jön (Lükó 1936b: 64).
- MART.** Ott volt, a Farcádi házánál, *egy ijen kis emelés föld. Onnan hozták a sárigfödét a tapasztáshoz, Farcáditól a Martból. Miko menünk be a faluba, jobb-kéz felé. De oda most építettek egy házat, nem lehet sárigfödét hozni. Martnál, Marthoz.*
- MÁRIAKÉP, MÁRIAKÉPAJJA.** Egy útmenti kereszt, rajta egy Mária kép. *Máriaképnél, Máriaképhez; Máriaképpjánál, Máriaképpjához.*
- MONÁLÉ, MONALIA.** Lásd még: *Manele.* A falu legfelső része, egy utca. *A templomnál le. Ott mindig nagy sár vót, nyuvattak el. Kalugar falu kis része, monhattjuk úgy es, hogy ucca, Monale ucca. Ott laktunk a Monáléba. Monáléba, Monaléba.*
- NAGYKALUGAR.** Falurész a Főút mellett, mára teljesen összeépült Kiskalugarral. Előzőleg Ungurenii-nek nevezték (Bogdan 1913: 166). Inkább románok lakják. Falurész, románul Magura a neve (Kós–Szentimrei–Nagy 1981: 18). *Nagykalugarban, Nagykalugarba.*
- NAGYPATAK.** A falu nyugati részéből folyik ki a mezőre, s ott a szántónak is ez a neve. Elválasztja Lujzikalagort Oszebittől. *Nagypataknál, Nagypatakhoz.*
- NÁTÁN KORCSMÁJA.** Nátán kocsmája. A zsidó Palkó Demeteré volt. *Ez asztán tutta hogy éjjen! Sok embernek a főggye benmaradott. Kellott valakinek száz kiló bor, de nem volt pénze? Kapott a zsidótól, de nem tudta visszaadni? Adott neki egy darab földet. S addig negusztorkodtak [kereskedtek], amíg tartott fölgyik. Nátán koresmájánál, Nátán koresmájához.*
- NEGEL.** Falurész (Gazda L. 2010: 184). *Negelben, Negelbe.*
- NEVÉRPATAKA, MEVÉRI PATAK.** *Sinka patakával összefojva megy bé a Szeretbe.* Lakóhelyek is vannak ott, akik a madéfalvi veszedelem után telepedtek oda. Nevér patakának fejiben volt egy ortodox kolostor. (Domokos 1987: 587.) *Nevér patakánál, Nevér patakához.*
- OLÁNIKULÁJ KORCSMÁJA.** Oláh Nikuláj koresmája. *Horvát Péter apjái volt, ment vagy harminc évet. Mára csak a hejét nevezik így. Olákoresmájánál, Olákoresmájához.*

- OSEBIC, OSZEBIC. Falurész, tulajdonképpen egy nagy utca, a Korhány és a Kotoni rész román neve (Gazda L. 2010: 184, 190). Itt 1730–1740 között Radu Racoviță birtokos üveghutát létesített. Grigore Ghica uralkodó 1740. november 20-án keltezett adománylevelében szerepel „12 üvegyártó”, akik Magyarországról érkeztek Kalagorba. (Gábor 2008: 193.) Az üvegyártók a mai Oszebic felső részén telepedtek le a Bérc nevű domb lábánál. Mivel ’elkülönültek’ voltak, románul ’deosebit’-nek, vagyis „különbözőknek” nevezték őket, s ebből lette a falurész neve. Az üvegyártók később a közeli Terebesre költöztek, de a nevük rajta maradt a településrészen. Újabb önálló falu lett a Bérc keleti lejtőjének lábánál (Gazda L. 2010: 286). *Osebicben, Osebicbe.*
- OSZEBICI TEMETŐ. A falurész temetője. Az ott lévő kisebb templomot rendes templomként, rendszeresen használták. *Oszebici temetőben, Oszebici temetőbe.*
- PATAK. Falurész, a falu eleje. *Hol foy a patak.* Az öregek szerint abban áztatták volt a kendert. *Patakon, Patakba.*
- PATAKFEJE. Falurész. *A patakfejeknek külön csordájuk vót. Patakfejiben, Patakfejibe.*
- PATAKIAK. A falu része. *Patakiaknál, Patakiakhoz.*
- PATAKON TÚL. Falurész a Kálvária felé (Gazda L. 2010: 190). *Patakon túl, Patakon túlra.*
- SUSÁVA. Az aszfaltút, ami Onyest felé vezet a falu mellett, de már kiépült odáig a település. *Susáván, Susávára v. Susávához.*
- SZANISZLÓ. Falurész (Gazda L. 2010: 190). *Szaniszlóban, Szaniszlóba.*
- SZOÁRD, SZOÁRDÉ. Falurész kelet felé, részben szőlős, egy része temető. *Ucca, megyen le a Temetőbe. Szárdén, Szárdéra.*
- SZŐLŐHEGY. Szőlővel beültetve, azt a kollektív is meghagyta. *Szőlőhegyen, Szőlőhegyre.*
- TEMETŐ. Sópatak felé. *Temetőben, Temetőbe.*
- TEMPLOM. Lujzikalagornak az idők folyamán több temploma is volt. „A” templomnak jelenleg a Disznóhegyen évszázadok óta újra és újra felemelt építményt tekintik, az volt a moldvaiak egyik leghíresebb búcsújáró helye (Gazda L. 2010: 188). Előtte hatalmas, kikövezett tér, kúttal, mögötte a román papnevelde, ami rövid ideig Moldva katolikus fiataljainak magyar nyelvű oktatására szolgált. *Templomnál, Templomhoz.*
- ÚJFALU. Bákó felé, új falurész. Az apácáknak van ott újabb kolostoruk, templommal. Az nincs külön szentelve, hanem a bérci kápolnával közösen van a búcsúja. *Újfaluban, Újfaluba.*
- ÚJHEGY. „Kalugyerpataka határában van Újhegy nevű telepítvény szinte magyar csángóktól lakott.” (Jerney 1851: 184.) A 19. század közepén újnak mondott telepítvény neve mára megváltozott, de nem tudtam kideríteni, hogy ma hogyan nevezik ezt a településrészt.

UJTEMETŐ. Az 1990-es évek végén kezdték. *A hóttakat a Patakon túlról, oda temetik. Ezerkilencázkilencvennégyben készítettek egy új templomot a Kotonyba, a falu szélére, s mellé csánták az Újtemetőt. Aki a Pataktól a Kotony felé lakik, azt oda temetik.* Ugyanaz a pap szolgál itt is, mint a kalagori templomban. *Újtemetőben, Újtemetőbe.*

VÍZHÁZ. A Kotonban a temetőn felül. *A temetőn felül építettek most egy vízházat.* Nemrég építették, a falu vízellátását szolgálja, s 2006 végén helyezték üzembe. *Vízháznál, Vízházhoz.*

Külterületi helynevek

ANYÓSORKA. Anyó sorka, vagy Anyós sorka. Szántó. *Anyósorkánál, Anyósorkához.*

BALCÁTA. Szántó. *Balcátán, Balcátára.*

BALTA URSULUJ. Lásd *Medvetója.*

BÁHNA PATAKA. Bonyha patakának román neve. Lásd ott.

BEZSENYE. Erdő. *Bezsenyében, Bezsenyébe.*

BÉLGYIMÁN, BÉLDIMÁN HEGYE. Erdős és bokros hegy Bogdánfalva, tehát dél felé. *Van benne fanác [fânaț: kaszáló] es, erdő es.* Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388). *Bélgyimánban, Bélgyimánba.*

BÉRC. A Kotony nevű falurész fölött. *Ott van egy kápolna, annak akkor van a búcsúja, mikor menybe menen Krisztus.* Van ott izláz, vagyis nyomás, legelő. Szőlősök is vannak a Bércen, oda mentek játszani a gyermekek. *Bércen, Bércere.*

BÉRCI KÁPOLNA, BÉRTZ TETŐ – Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388). A Bérc tetején van a Hősök kápolnája (Gazda L. 2010: 184).

BOGDÁNOK. Erdő és kaszáló. A falutól délre, Bogdánfalva felé. (Gazda L. 2010: 190). *Bogdánoknál, Bogdánokhoz.*

BOGDÁNPICI GÖDRE. Kenderes volt. Több embernek volt ott egy hektárja, s a patak ott ment. *Sántunk gödröket, s vittük oda a kendert ásztatni. Sántak a pataktól félre gödröket, kám tíz metrusat, tizenötöset, s a patakat rearesztették.* *Bogdánpici gödriben, Bogdánpici gödribe.*

BOGUZ KÚTTYA. Boguz kútja. Egy ember csinálta, régen. *Boguz kútyánál, Boguz kútyához.*

BONYHA, BANYHA, vagy BONYA. Románul Bahna. Szántó, a mező része. *Ahogy foj a patak ki a faluból, menen a Bonyhán keresztül.* Szántóhely, itt termelték a kendert. *Bonyhánál, Bonyhába.*

BONYHA ALATT. Szántóhely. *Bonyha alatt, Bonyha alá.*

BONYHAFOKA. Szántóhely. *Ha menen le az úton Sósptak felé, ott van a pataknak görbülete. Salamon Péternek van ott helye.* Ott van *Pálanti keresztje.* *Bonyhafokán, Bonyhafokára.*

- BONYHA PATAKA. A falun keresztülfolyó patak. *Másként, oláhu Bahna. A Hegyeskéből jó ki a víz, s béfoj a Szeretbe. A Bonyhán menen, sakkor mongyák Bonyha pataka. Bonyha patakánál, Bonyha patakához.*
- BORUSZDEMI HEJE. Borus Demeter [Demi] helye. Szántó föld. *Boruszdemi helyin, Boruszdemi helyire.*
- BOTOS. A Mária kép aljánál. *Hol vannak ezek a zistállók, a kollektív istállói. Ott a zembereknek hejik vót, szántó.* Salamon Péternek is van ott helye. A Mária kép alighanem a *Szentantal keresztjénél* van. *Botoson, Botosra.*
- BÓNIA PATAKA ld. *Bonyhapataka.*
- BROSTYA. Nagyalugoron túl, szántó hely. *Brostyában, Brostyába.*
- BUTAK GÖDRE. Szőlő és szántó. Butak nevű családé volt az a hely. *Butak gödriben, Butak gödrihez.*
- BUTAKMÁRTONILLÉS KÚTYA. Butak Márton Illés kútja. *Butakmártonillés kútyánál, Butakmártonillés kútyához.*
- BUTAKPÉTER BUDZSÉJE. Butak Péter büdzséje. Köpüs kútforrás. *Butakpéter büdzséjénél, Butakpéter büdzséjéhez.*
- CACÁR HEGYE. Szántó és bokros hely, a bojéré volt. *Cacár hegyén, Cacár hegyére.*
- CAMPÓANTI GÖDRE. Campó Anti gödre. Kaszáló. *Campóanti gödrinél, Campóanti gödrihez.*
- CÉKLÁS. A mostani bákói repülőgépgyár területe, amit elvettek a kalagoriaktól, s adtak nekik helyette területet a *Iskolafőgyin.*
- CSERÉK. Cserefák. *Ahogy megyünk Bákó felé, ott voltak nagy cserefák Nagyistán idejiből valók. Odusak voltak, kiszáratk s kivágták őket, de a hely neve megmaradt. Cseréknél, Cserékhez.*
- DEALUL KETRI. Lásd: *Ketri hegye.*
- DENKUC KÚTYA. Denkuc kútja. A mezőben volt az a komponás kút valamikor. *Denkuc kútyánál, Denkuc kútyához.*
- DOMNA. Erdő a Nagyalugar felőli oldalon. *Volt benne kaszáló es a kollektív idejibe, de most a zemberek felszántották. Domnába, Domnába.*
- DONKÁK ERDEJE. Erdő volt, de nagy részét már kiirtották. *Donkák erdejiben, Donkák erdejibe.*
- DRUMUL CĂLUGĂREI. Kalagor útja (Gabor 1996: 166).
- ERDŐ. Erdő, de szántó is van ott. *Erdőnél, Erdőhöz.*
- ĚRŐSEPATAKJA. Patak és a mellette elterülő szántó föld neve. *Ěrősepatakjánál, Ěrősepatakjához.*
- ĚRŐSÉ. Erdő volt. Nagyalugar felé, a mező része, főként szántó hely. Van benne kaszáló, meg erdő is. *Ěrősébe, Ěrősébe.* Lásd még: *Zöröse.*
- FARCAJÁNOS KÚTYA. Farca [talán: Farcádi?] János kútja. A Karadzsen. Kőből épített kút. *Farcajános kútyánál, Farcajános kútyához.*
- FARCÁDIGYŐR KÚTYA. Farcádi György kútja. Kiepített forrás a Karadzsen. *Farcádigyőr kútyánál, Farcádigyőr kútyához.*

- FARKASILÍÉS BUDZSÉJE. Farkas Illés budzséje. A forrásra helyezett kivájt (fűz) fatörzs neve *budzšina, budzsé*. Jelentése: *kútforrás. Farkasiliés budzséjénél, Farkasiliés budzséhéhez.*
- FIKÓ HEGYE. Erdő. *Fikó hegyin, Fikó hegyire.*
- FILIZPATAKA. Filiz pataka. A Sinka és a Nevér pataka összefolyásából keletkezik és belefolyik a Szeretbe. *Filizpatakánál, Filizpatakához.*
- GAURICIUL. Erdő. 1864-ben 1002 hektárt tett ki, a falu határának nagyobbik felét (Lahovari–Brătianu–Tocilescu 1901 IV.: 180). A 21. század elején *Gergence*, lásd ott.
- GÁBORMÁRTON GÖDRE. Gábor Márton gödre. Bokros hely és szántó. *Gábormárton gödriben, Gábormárton gödribe.*
- GÁBORMÁRTON BUDZSÉJA. Gábor Márton budzséja. Köpús kút volt, de már nem használják, csak a körülötte lévő helyet nevezik így. *Gábormárton budzséjánál, Gábormárton budzséjához.*
- GENCIKÚTTYA. Genci kútja. Köpús kút volt a Nevérben, de aztán betongyűrűt tettek, csak a neve maradt meg. *Genckútyánál, Gencikútyához.*
- GERGENCE. Erdő volt, most nagy része szőlő. *Gergencében, Gergegencére.*
- GOSZTÁT. Az állami gazdaság. *Valamikor a zemberek heje volt, a sztát dzsümölcsöst tett oda. De most (1995) már nincs gosztát, csak a neve maradt meg. Gosztátnál, Gosztáthoz.*
- GÓRIS, GÓRIZS. A mezőben lévő gödör, *vizes hely*. Kaszáló, a falutól délre. *Górisban, Górisba.*
- HATHEKTÁROK. Osztott föld a falu szélében, szántóhely. *Hathektárookban, Hathektároka.*
- HEGYESKE, HEGYESKÉN. Erdő. (Gazda L. 2010: 190.) Erdős hegy, de etetőhelyek is vannak ott, meg kaszálók. *Vagyon ott erdő és kaszáló es. Onnan ered a Bonyha pataka. Ott voltak májkák, azok voltak az elsők. Aztán elpusztítá Alexandru cel Bun, s visszajöttek a kalugarok. S ott a Hegyeskén volt templomik, kútyik. Most is mongyák, hogy a zarany be lenne temetve oda. Ezt mondta apám is. Mikor eljöttek a tatárok, megették a májkákat krudon²⁴. Apóm élte. Az a Lujziana, aki volt ott a séffik, attól lett Lujzi kalaugara. Ott bétött minden, de a kutacska még tetszik. De azt megásták, hogy kapják meg a harangot a pénzvel, de nem kapták meg. Azt mondják, hogy a harang be lenne temetve a kútba a pénzvel. Hegyeskén, Hegyeskére.*
- HEGYESKE PATAKA. Végigfolyik a falun. Mondják, hogy a forrása egy óra alatt 500 liter vizet ad. Folyik le Balceszkuba, s onnan pedig a Szeretbe. *Hegyeske patakánál, Hegyeske patakához.*
- HED. Hegy, lejtő. *Hedre – Hegyre. Lejtőn föl. Heden, Hedre.*
- HÍD. Sósptak felé. *Hídnál, Hídhöz.*
- HŐSÖK KÁPOLNÁJA. A Bérc tetején van a Hősök kápolnája (Gazda L. 2010: 184). *Hősök kápolnájánál, Hősök kápolnájához.*

- IGNÁC POJÁNÁJA. A mező része. *Ignác pojánájánál, Ignác pojánájához.*
- ISKOLÁÉ. Az iskola földje volt. Úgy is mondják: *Iskolafőgye. Iskoláén, Iskoláéra.*
- ISKOLAFÖD, ISKOLAFŐGGYE. Iskola föld, Iskola földje. Igen jó földek. *Szántóhej, már nem az iskoláé, de még most is így nevezik. Ott volt egy városban lévő olá iskolának helye, azok dolgozták valamikor. Iskolafőgyén, Iskola-főgyére.*
- KALAGORPATAKJA. Kalagor patakja, románul Pârâul Călugară. *Kalagorpatakjánál, Kalagorpatakjához.*
- KANÁL. A mező része. *Szántóhej, s az öregek mondták, hogy talán lett vóna ott valamikor egy kanális. Kanálban, Kanálba.*
- KARAMBOJ. A szomszédos Magura nevű román faluval határos. *Szántóhej, amit a lujzikalugariak valamikor megvettek vót. A kollektivizáláskor a magurai kollektív használta, most (1995) ismét visszakapták a kalugariak. Karambojnál, Karambojhoz.*
- KARADZSA. Szántóhely, határos Largucával. *Karadzsen, Karadzsera.*
- KARADZSA GÖDRE. Vízmosásos, bokros hely. *Karadza gödriben, Karadza gödribe.*
- KARZSÓK. Patak és környéke az erdőben, etetőhely. *Karzsóknál, Karzsókhoz.*
- KÁLVÁRIA. Volt ott egy régi kálvária, a Bogdánfalva felé eső kápolnánál. 1932-ben csináltatta Horvát Péter tátája. Szentjánoskor volt benne a mise. Egy hegy, s vannak rajta stációk most is. *Körötte dzsümölcsfák vótak, de most a zemberek... mejik mekkapta, mejik nem... kiszárattak a fák, azokat kivették, a hejéj felszántották... Ötvenezer lejt hagyott a bábájának. Azt mind elköltötte, s egy olyan harangot hozatott a keresztfiával, Horvát Márton Péterrel Bákóból, hogy mikor fogták verni, szinte megütte a keresztfiát. – E harang? Mint mikor a juhok bögnék! Nekem hozz harangot, hogy hajjam! Szentjánosig még volt tíz nap. Elfutott egy keresztfijához, annak volt parája. Elkérte, elhozatott más harangot, 1932-ben. Béhoszták, feltették, megvolt a búcsú, összegyűlt vagy ezer ember, zegész falu. Megpráznyikolta őket, aztán meghót. Kálvárijánál, Kálvárijához.*
- KÁLVÁRIJADOMB. Kálvária domb. A Kálvária dombon álló kápolnát 1914-ben építették és a Kereszt Útja van itt berendezve (Gazda L. 2010: 184). *Kálvárijadombon, Kálvárijadombra.*
- KÁLVÁRIJÁN TÚL. Kálvárián túl. A falutól északkeletre. *A Kálváriján túl van az erdő. Kálváriján túl, Kálváriján túlra.*
- KÁMERA. Szántóhely. *Kámerán, Kámeránál.*
- KENDERES. Belterjes gazdálkodásra való hely, szántó (Gazda L. 2010: 190). *Kenderesben, Kenderesbe.*
- KENDERNYOMÁS. A falu határán „még ma is őrzik a közös kenderföldek emlékét” (Kós–Szentimrei–Nagy 1981: 183). *Kendernyomásban, Kendernyomásba.*
- KETRI HEGYE. Szántó és kaszáló. *Ketri hegyin, Ketri hegyibe.*

- KICSIKEHEGYES.** Kicsike hegyes. Erdő. *Meddig a mehénk volt az erdő, mikor mentünk a fájér, akkor örökké választottuk a facsarosabbakat, még feltekartítottuk, hogy nőjjon szépen. De akkor nem kellett senkitől kérjünk igazságot. Az erdő fel volt osztva, mindenki tudta melyik az övé. Megvolt egy-egy fa faragva az ódalán. Kicsikehegyesen, Kicsikehegyesre.*
- KICSIPATAK.** Szántó föld a falu közelében, belterjes gazdálkodásra való hely (Gazda L. 2010: 190). *Kicsipatakon, Kicsipatakra.*
- KOLEKTÍV.** A kollektív telephelye. *Hol volt a kollektív telepe, egy török asztán megvett ott egy-két istálót, s csürkéket nevelt benne. Kollektív nál, Kollektív hez.*
- KOMORISTYE.** Szénafű és erdő. *Komoristyén, Komoristyére.*
- KOSTYIN.** Nagykalugar felé. Egy része legelő, vagyis izláz, más része erdő. *A zemberek egy részének van benne erdeje, régen pontosan tukták, kinek mettől meddig tart a része, de most (1995) nem még atták vissza a zerdőket. Most is erdő. Kostyinban, Kostyinba.*
- KOTON, KOTONY.** A jó szántó helyek mind ebben a részben voltak. Nagyobb határ rész egység, de falurész is, mert ráépült. *Kotonyban, Kotonyba.*
- KOZSOKÁRGYŐR GÖDRIK.** Kozsokár György gödre. *Ez egyféle tolvajgödör volt, oda gyűltek a tolvajok, az esztenkás hejre. Kozsokárgyőr gödriknél, Kozsokárgyőr gödrikhez.*
- KÓZSAANDRISPÉTERÉ.** Szántó hely, jó föld volt. *Kózsaaandrispéterén, Kózsaaandrispéterére.*
- KÖVESAJJA.** Kövesalja. Erdős domb. *Kövesajján, Kövesajjára.*
- KÖVESTETŐ.** Köves tető. – Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388) Sziklás, bokros hegy. *Kövestetőn, Kövestetőre.*
- KUSKÁK.** Szántó föld. *Régebben a bojérok pujos kuskái vótak ott, s abban tartották a pujt [kukoricát]. 1947/48-ban kiosztották az embereknek. Kuskáknál, Kuskákhoz.*
- KŰSŐNYOMÁS.** Külső nyomás. Legelő. *Az emberek etető helye volt, nem tukták melyik rész kijé, de aszt tutta, mennyire van joga. S aszt el lehetett aggya, ha nem vót tehene. De a kollektív óta nem működik. Kűsönyomáson, Kűsönyomásra.*
- LARGAGÖDRE.** Larga gödre. Gödrös, vízmosásos, bokros hely, Larga felé. *Largagödrinél, Largagödrihez.*
- MAGURA.** Ez egy nagyobb határ rész, valamikor Nagykalagorhoz tartozott, de mikor az különvált, a földek egy része itt maradt. *Magurának errefelé fogták mondani, azelőtt Kalugara Mare volt a neve, Nagykalugar. Azok nem katolikusok, inkább ortodoxok. De most már van ott tőlünk több család az erdő felé. Ott még voltak cigányok es. Volt egy bojár valamikor, Brajeszku s ott mellette mind cigányok voltak, dolgoztak neki, s ottmarattak. S azt hiszem, a bojér kellett aggyon nekik házhejet. De becsületesek, dolgozok, vasverők voltak, zenészek. Aztán dolgoztak a gyárban, ahol a vasat öntik, metalodzsenaál. Ott dolgozott nagyobb részük, meg a vasútnál. Magurában, Magurába.*

- MAGYAROK SZŐLŐSE. Nagy István vajda 1498. november 13-án Herlóban kiadott adománylevelében a beszercei kolostornak adományozott „egy kalagori szőlőst Bákó mellett, a Magyarok szőlőség...” (Gabor 1996: 166). A maiak már nem ismerik sem a helyet, sem a nevet.
- MALOM. A Disznóhegyen. *Malomnál, Malomhoz.*
- MALOMHÍGGYA. A malomárok fölött átvezető híd. *Malomhígyánál, Malomhígygyához.*
- MANELE. Szántó és etetőhely. *Manelében, Manelébe.*
- MÁRTONÉK BÜDZSÉJA. Köpűs kút. *Mártonék büdzséjénél, Mártonék büdzséjéhez.*
- MÁRTONGÁBOR GÖDRE. Márton Gábor gödre. Lapos hely. *Mártongábor gödriében, Mártongábor gödribe.*
- MEDVETÓJA. Régen kiszáradt tó, rosszminőségű szántó. *Medvetójánál, Medvetójához.*
- MODZSILA, MOGYILA. Eredetileg szántóföld, később lőtér lett, katona gyakorlótér. *Ott a Nagymartnál, ahol lőttek régen. Módzsilánál. Módzsilához.*
- MODZSILA KÚTTYA. Most csináltatta az állam, kerek kút. *Modzsila kútyánál, Modzsila kútyához.*
- MONESZTÍRIJA. A Hegyeske patak forrásánál volt egy *Monesztirija*, Stefán cel Máre idejében. *De azokat megették a tatárok. Aztán még háromszáz esztendeig működött.* Ferences papok voltak, de már a helye sincs meg, csak a neve. *Monesztirijánál, Monesztirijához.*
- NAGYHEGY. Erdő és kaszáló a Nagykalugar felőli részen. Volt, amíg volt *Nagyhegyre járó csorda. Ott erdő es van, szénafű es.* Tulbur János levele Petrás Incze Jánosnak (Domokos 1979: 1388). *Nagyhegyen, Nagyhegyre.*
- NAGY HEGYESKE. Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388). Hegy.
- NAGYMART. Most a katonai lőtéren golyófogónak használt part. *Nagymartnál, Nagymarthoz.*
- NAGYPATAK. Szántóföld, belterjes gazdálkodásra szolgáló, jól termő hely a patak környékén, ami a faluból folyik ki a mezőre, majd beleömlik a Szeretbe. *Nagypatakon, Nagypatakra.*
- NAGYVÍZ. A Szeret folyót nevezik így, vagy legalábbis így emlegetik. *Nagyvíznél, Nagyvízhez.*
- NEGEL. (Gazda L. 2010: 184.) A Szeret mellékpatakja, mellette fekszik Lujzikalagor. *Negelnél, Negelhez.*
- NEGEL VÓGYE. Működött benne egy kőbánya a 19. század második felében (Gazda L. 2010: 190). *Negel vógyében, Negel vógyébe.*
- NEVÉR, NEVÉREK. Izláz, szénafű s erdő. Mező része, van benne erdő, de etetőhelyek is. A Kotony felé esik. Azon folyik keresztül a *Nevér pataka*. Gábor Felicsi nagyapja így fejezte be egyik meséjét: *„Itt a végá s fuss ál vála, lá Návérba.”* (Gábor 2008: 64.) *Nevérban. Nevérba.*
- NEVÉR FEJE. A Nevér patak forrásának környéke. Kaszáló sok fával. *Nevér fejiben, Nevér fejibe.*

- NEVÉR HEGY. Tulbur János levele (1841) Hegy. (Domokos 1979: 1388.)
- NEVÉRPATAKA. Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388). A Sinka és a Nevér pataka összefolyásából jön létre a *Filizpataka*. A Nevéren folyik keresztül. Nevér patak (Gazda L. 2010: 190). *Nevérpatakánál, Nevérpatakához*.
- NIKIFOR. Többnyire izláz, vagyis legelő. *Nikiforon, Nikiforra*.
- NYOMÁS A BÉRCEN. A Bércen lévő legelő, oda jártak a Kotony falurészből az állatok. *Bércen lévő nyomáson, Bércen lévő nyomásra*.
- NYOMÁS A SZINISZLÓN. A Sospatak felé eső legelőhely, fele a kalagoriaké, fele sospatakiaké. *Sziniszlói nyomáson, Sziniszlói nyomásra*.
- OBSCSE NOU. Szántóhely. Az 'obšte' szláv eredetű szó a románban és szövetkezést jelent. *Obscséban, Obscséba*.
- OLÁJDEMI BUDZSÉJE. Oláh Demi budzséja. Valamikori köpús kút helyének a neve, szántó. *Olájdemi budzséjánál, Olájdemi budzséjához*.
- OLÁNIKULÁJ BUDZSÉJE. Oláh Nikuláj budzséje. Egy köpús bodonkútról kapta a nevét a környéke, bokros etetőhely. *Olánikuláj budzséjánál, Olánikuláj budzséjához*.
- OROSA, OROSÉ, ÖRÖSÉ. Valamikor a lovak legelőhelye volt. *Ott ültek a lovak, a herdzeledzsium*.²⁵ Most szénafű. *Orosén, Oroséra*.
- OROSE PATAKA. (Gazda L. 2010: 190.) Az Orosén keresztül folyó patak neve. *Továbbhalad Szandulén felé, s belémegy a Tázlóba. Orose patakánál, Orose patakához*.
- ÓDALAK. Oldalak. Bokros etetőhely, egy-egy ember eteti ott a marháját. *Oldalakon, Oldalakra*.
- PANCSÓKA vagy PARZSÓKA. Legelőrész és szénafű is. Erdő is van ott. *Volt Pancsókára járó csorda. Pancsókán, Pancsókára*.
- PAPHEJE. Pap helye. Szántó. *Az olá papé vót. Ott vót valamikor ety kút. Paphejin, Paphejire*.
- PAPVÁGÁSA. Szántó föld. *Irtásföd lehetett, most szántó. Papvágásán, Papvágására*.
- PARASZÍVA GÖDRE. Kaszáló, lapos hely. Ott mészégető kemencék voltak. *Paraszíva gödriben, Paraszíva gödribe*.
- PATAKFEJE. Kalagor patakának forrásvidéke. *Patakfejinél, Patakfejihez*.
- PÁLKERESZTYE, PÁLANTI KERESZTYE. A Bonyhán van a Pálkeresztye, a Bonyhafokán. A mező része, de szőlők is vannak benne. *A Bonyhán, mikor a faluból kimenc, a Bonyhafokán, ott van balkézre a Pálkeresztye. Pálkeresztyinél, Pálanti keresztyinél; Pálkeresztyihez, Pálanti keresztyihez*.
- PÁLOK. Kaszáló (Gazda L. 2010: 190). *Pálokban, Páloknál*.
- PILIZ. Erdő a Kotony felé. *Pilizben, Pilizbe*.
- POJÁNA. Etetőhely és szántó. *Pojánában, Pojánába*.

²⁵ herghelegiu: ménes, rom.

- POPESZKU. Erdőrész a falutól délnyugatra, egy Popescu nevű emberé volt. Etetőhelyek is voltak ott. *Popeszkunál, Popeszkuhoz.*
- PÓCSIKA. Részben erdő, de kaszáló is van benne a Nagykalugar felé eső részen. *Pócsikában, Pócsikába.*
- SALAMOMMIHÁJ. Salamon Mihály. Erdő és legelő Larguca felé. Salamon Péter nagyapjának volt ott ezerháromszáz juha, esztenája. *Neki volt kám 12 fálcséje, azon tartotta a juhokat. De ő csánt határt. Mikor elvégezte, Salamommiháj maradt a neve. Salamommihájon, Salamommihájra.*
- SALAMOMMIHÁJ BUDZSÉJA. Salamon Mihály budzséja. *Köpüs kút volt ott valamikor, s annak maradt a hely neve. Salamommiháj budzséja, Salamommiháj budzséja.*
- SESZ. A 'lapos hely' román nevéből [ses]. Szántóföld. *A Seszba, ott halltam, a legjobbak a földek. Seszba, Seszba.*
- SINISLÓ HEGYE. Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388). Lásd még: *Szaniszló.*
- SINKA. Erdő és legelő, de van benne szénafű is. A Kotony felé, a falutól nyugatra. *Az erdő a bojárnejé volt, Krisztiaszkinak nevezték, s ezerkilenszáznegyvenötben megvették tőle a zemberek. Aztán negyvennyócban ēvette a zállam. Most (1998) törvénykedünk, mert nem akarják adni vissza. Valamennyit adtak vissza, de nem az egészet, s nem azt, ami volt. A cseápe [szövetkezet] idején az emberek megszokták a tolvajlást, s nem tudják szokni ki. Sinkába, Sinkába.*
- SINKAI HEGYEK. Erdős rész. Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388).
- SINKA PATAKA. Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388). A Sinka és a Nevér pataka összefolyásából jön létre a *Filizpataka*, ami aztán a Szeretbe folyik (Gazda L. 2010: 190).
- SINKÓ GÖDRE. Gödrös hely, szántó és legeltető. *Ott felakasztottak valakit. Voltak valami vándor tolvajok, s ellopták az ökrít ennek. Mert járt az ökrökkel, s ez ment utánik. S ezek megfogták, s felakasztották. Sinkó gödriben, Sinkó gödribe.*
- SÓPAD. A mezőn sós víz szivárog a földből. *Ott folyt a víz a földből és az sós volt. Sóspadnál, Sóspadhoz.*
- SÓS PATAK. Tulbur János levele (1841) (Domokos 1979: 1388.)
- SÓSPATAK FEJE. (Gazda L. 2010: 190.) A Sós-patak forrása és környéke, bokros hely és erdő. *Sóspatak fejiből mentünk Bölcseszkuha. Ott volt egy bojér, Groszu. Annak elvették az erdejét. Jött egyszer Horvát Péter az esztenától, Kosztyintól, hozta a túró. „Ojan időske vótam. Eccer akkora bódógödés van Sós-patak fejibe... Kám tőlem volt majd egy kilométer. Elragadtam a szekercét s a patakon ki az ódalra, s hát... Perzsel Miháj fölakasztotta vót magát. Mire odaértem, már nem élt. Sós-patak fejínél, Sós-patak fejihez.*
- SUSA. Nagyút, Bákóból Lujzikalagorba. *Susán, Sudához.*
- SZABÓK. Kaszálók (Gazda L. 2010: 190). *Kaszáló es van s erdő es. Szabóknál, Szabókhöz.*

- SZAHÁRD, SZOÁRD. A Disznóhegynek mondják a románok, hogy Szoárd. Ide telepítette a kollektív a szőlőt és gyümölcsöst. *Szahárdon, Szahárdra.*
- SZANISZLÓ, SZINISZLÓ. Szántó, legelőrész, izláz, nyomás. Fele a kalagoriaké, fele a sóspatakiaké. Tető a falu fölött, azon van egy kis kápolna, a három hegyen lévő kápolna közül ez a legnagyobb. Szent Jánoskor tartják benne a misét. Horvát Péter nagytatájának apja csinálta 1931-ben. Szoárd fölött van a Sziniszló, ott vannak szőlősök. A Sziniszló dombon van a Keresztelő Szent János születésének tiszteletére emelt kápolna. (Codor 1998: 5.) *Sziniszlón, Sziniszlóra.*
- SZANISZLÓ TETŐ, SZANISZLÓ TETEJE. 1907-ben a Szaniszló tetőre felállított ágyúkkal fenyegették a fellázadni készülő népet. Ez a falutól nyugat felé van, *kopac hegy.* (Szabó Gy. 1953: 2.) *Sziniszló tetejin, Sziniszló tetejire.*
- SZENTANTAL KERESZTYE. Szent Antal keresztje. Ahol volt a kollektív. *Szentantal keresztyinél, Szentantal keresztyihez.*
- SZENTES KÚTTYA. Szentes kútja. A Karadzsén. Kerekes kút. *Szentes kútyánál, Szentes kútyához.*
- SZILAS. (Gazda L. 2010: 190.) A mezőben, részben szántó. Szőlő és gyümölcsös, belterjes gazdálkodásra való hely. *A Monalé mellett, egy kis ucca ki a mezőre. De nem falurész, vagyon ott szántó és szőlő es. Szilasba, Szilasba.*
- SZŐCSÉK BODZSÉJA. Valamikor köpűs kút volt ott. *Szőcsék bodzséjánál, Szőcsék bodzséjához.*
- SZUHÁT. Régebben etetőhely volt, de később beültették szőlővel. *Szuhátban, Szuhátba.*
- TISÁTA. Bokros, erdős oldal. *Tisátában, Tisátába.*
- TERECSANU GÖDRE. Gödrös, szakadékos hely. *Tericsánu gödriben, Tericsánu gödribe.*
- VÁRNICA. Mészégető hely. *Valamikor itt csánták a meszet. Ott égették, a Paraszi-va güdriben. A követ összegyűtték, kirakták, mint a kuptort, s tüzelték. Aztán vitték árulni. Várnicanál, Várnicához.*
- VIRISZAR GÖDRE. Szőlős. *Viriszar gödriben, Viriszar gödribe.*
- ZÖSVENEK. Szántóhelyek (Gazda L. 2010: 190). A mező része. *Kalugarban vannak valami ösvenyek, mennek be a mezőbe, a szántóhelyekhez, két ösven. Hol élémienünk? A Zösveneken. S akkor, hová menesz? Ösvenekni.*
- ZURA. A mező része, szántó. Van Bákóban egy gyár az a neve, hogy URA. A terület, amin van, a lujzikalagoriaké volt, most részben a repülőtér, részben a gyár helye. *Zuránál, Zurához.*